

Förord

Agneta Karlsson ordförande barnsäkerhetsdelegationen

En augustimorgon 2001 hade P1s morgonekot ett reportage om skador hos barn och ungdomar. Forskning visade att skaderisken var beroende av barnens socioekonomiska bakgrund. Undersökningen handlade om skador till följd av trafikolyckor och hade gjorts av Marie Hasselberg, doktorand vid Institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet. Undersökningen bekräftade och underströk vikten av det arbete som pågick i regeringskansliet efter det att barnministern Ingela Thalén uppvaktats av forskare från Karolinska Institutet som understrukt vikten av samordning av det förebyggande arbetet för att minska skadorna bland barn och unga.

Mot denna bakgrund tillsatte Ingela Thalén Barnsäkerhetsdelegationen med undertecknad som ordförande, då statssekreterare vid socialdepartementet. Det unika med delegationen var att två av våra ledamöter var ungdomar, Markus Bjerling och Maria Dremé, för att få in ungdomars erfarenheter och åsikter skulle vara representerat i vårt arbete. Detta visade sig synnerligen inspirerande och värdefullt för oss andra i delegationen, t.ex. när det gällde en lag om cykelhjälm.

Delegationen hade flera referensgrupper, där inte minst ungdomsgruppen var mycket aktiv och initiativrik. Vår erfarenhet är att samhället i större utsträckning än hittills måste använda den resurs som ungdomar utgör, det leder till spännande diskussioner och bredare underlag för att kunna fatta kloka beslut. Barn och ungdomars delaktighet är en förutsättning för att framgångsrikt utveckla nya metoder och arbetssätt för deras ökade säkerhet.

En annan erfarenhet från delegationens var att blandningen av myndighetsföreträdare, forskare och experter innebar en spännande mix av åsikter och erfarenheter, inte minst för mig som politiker. Det ledde till att diskussionerna gick höga, teorier ställdes mot varandra, ord vägdes på guldväg men också till frustration över att inte snabbt bli överens om definitioner och att olika intressen (främst myndigheters) bevakades. Till skillnad mot många andra utredningar blev själva remissbehandlingen inbyggd i delegationens arbete eftersom representanter för berörda myndigheter utgjorde delegationen.

Vad blev då resultatet av Barnsäkerhetsdelegationens två års intensivt arbete? Utgångspunkten för arbetet var FN:s barnkonvention som Sverige ratificerat. Sverige har därmed åtagit sig ”att till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling”. Betänkandet genomsyrades av barnkonventionens fyra huvudprinciper: Barnens bästa i främsta rummet, alla barn har samma rättigheter och samma värde, rätten till liv och utveckling samt rätt att uttrycka sina åsikter.

Delegationen menade att det behövs ett bredare synsätt på barns säkerhet. Tidigare har alltför mycket av det förebyggande arbetet koncentrerats till produktsäkerhet. Men det behövs också ett säkerhetstänkande i samhällsplaneringen, oavsett

om det gäller trafik eller bostadsbyggande. Samtidigt får inte säkerhetstänkandet hindra barns rätt till lek och utveckling. Delegationen hävdade till och med att säkerhet och utveckling är varandras förutsättningar. Säkerhetsarbetet kan öka barns trygghet och möjlighet att leka och röra sig fritt. Detta garanterar dock inte att miljön dessutom är stimulerande. För det krävs fler åtgärder. Vi menade också att det behövs ett synsätt som uppmärksammar att säkerhet också är en klassfråga.

Under delegationens arbete publicerade vi en rad rapporter med statistik och uppgifter om hur skadebilden har utvecklats i vårt land. Vi publicerade också en "skadeatlas" som visade på regionala skillnader i skador. Antalet dödsfall till följd av skador är i jämförelse med andra länder förhållandevis lågt. Ändå avlider varje år ca 100 barn och ungdomar till följd av skador. Trafiken står för den största andelen, nästan hälften av dödsfallen. Huvudskador står för en betydande del av allvarliga cykelrelaterade skador.

Antalet barn och unga som dödas till följd av skador har kontinuerligt minskat sedan 50-talet och har under de senaste åren varit ganska konstant. Det går däremot att observera förändringar i orsakerna bakom dödsfallen. I åldersgruppen, 13-17 år är självmord och våldskador en stor del av dödsfallen. Utvecklingen har sociala orsaker och risken att skadas är idag klassrelaterad. Åtgärder mot självdestruktiva handlingar måste prioriteras i arbetet med att säkra och utveckla barn och ungdomars miljöer.

På många svenska skolor finns en arbetsmiljö som vuxna inte skulle acceptera. Här tillbringar eleverna 200 dagar per år och har dessutom skolplikt. Barn och ungdomar i skolmiljö drabbas i högre uträkning av skador än vuxna inom arbetslivet. Yngre elever skadas huvudsakligen på raster utomhus. För att säkra en trygg, säker och stimulerande utomhusmiljö föreslog barnsäkerhetsdelegationen att skollagen kompletteras med krav på ändamålsenlig miljö – såväl inomhus som utomhus. Delegationen föreslog flera åtgärder för att öka säkerheten för barn i bland annat trafiken och skolan. Vi menade att cykelhjälm bör bli obligatoriskt för alla – både barn och vuxna.

Vi är övertygande om att barn och ungdomars eget deltagande är avgörande för att skapa säkrare och tryggare miljöer. Skolan är ett exempel. Flera undersökningar visar att efterlevnaden av arbetsmiljölagen i skolan är mycket låg för elever. Delegationen föreslog att elevskyddsombuden skulle få en starkare ställning och ges både förslags- och rösträtt i skolans skyddskommitté och att elevernas representanter ska tas på större allvar och barnperspektivet bli tydligare i skolans miljöarbete.

Barnsäkerhetsdelegationens vision var enkel men förpliktigande: alla barn och unga ska tryggt kunna leka och vistas i alla miljöer utan att dödas eller skadas allvarligt. Detta kräver insatser från både offentliga och privata aktörer. Fortfarande återstår mycket att göra, samtidigt finns en stor kunskap bland forskare och experter i vårt land. Detta nummer av Socialmedicinsk tidskrift ger en bred bild av det aktuella läget och jag hoppas att det ska bidra till fortsatt kunskapsutveckling och debatt om barn och ungdomars möjligheter till utveckling och frihet från livshotande skador.

Temaredaktörer för numret har varit Bodil Långberg, kanslichef för Stiftelsen Allmänna Barnhuset och huvudsekreterare i Barnsäkerhetsdelegationen, och Lucie Laflamme, professor i skadeepidemiologi och -prevention vid Karolinska institutet.